

Obiekty-pomniki gdyńskiego tempa budowania okresu powojennego

Maciej Niedostatkiewicz
Leszek Niedostatkiewicz

Wprowadzenie

Realizowane współcześnie na terenie Gdyni budynki mieszkalne, użyteczności publicznej oraz pozostałe obiekty budowlane charakteryzują się nie tylko wysokimi walorami architektonicznymi oraz estetycznymi, lecz także nowoczesnymi rozwiązaniami konstrukcyjno-materiałowymi. Sytuacja ta miała miejsce również w latach 20. i 30. XX wieku, czyli w okresie intensywnego rozwoju Gdyni. Z tamtego okresu pochodzą budynki, których bryła zewnętrzna określana jest dzisiaj jako przykład **modernizmu gdyńskiego**¹. Z tamtych lat pochodzi również popularne określenie szybkiego tempa realizacji inwestycji noszące nazwę **gdyńskie tempo budowania**². To przedwojenne określenie sta-

ło się szczególnie aktualne w latach powojennych, w okresie intensywnej odbudowy kraju ze zniszczeń wojennych, jak również w okresie zwiększonego zapotrzebowania na rozwój budownictwa mieszkaniowego. Celem artykułu jest przedstawienie przykładów budownictwa z lat 1950-1970, które świadczą o dużym zaangażowaniu zarówno projektantów, jak i wykonawców we wprowadzanie postępu technicznego dla przyśpieszenia tempa realizacji inwestycji. Poniżej zaprezentowano kilka wybranych nowatorskich rozwiązań wprowadzonych w okresie powojennym w Gdyni.

Stropy „zmodyfikowany Leningrad”

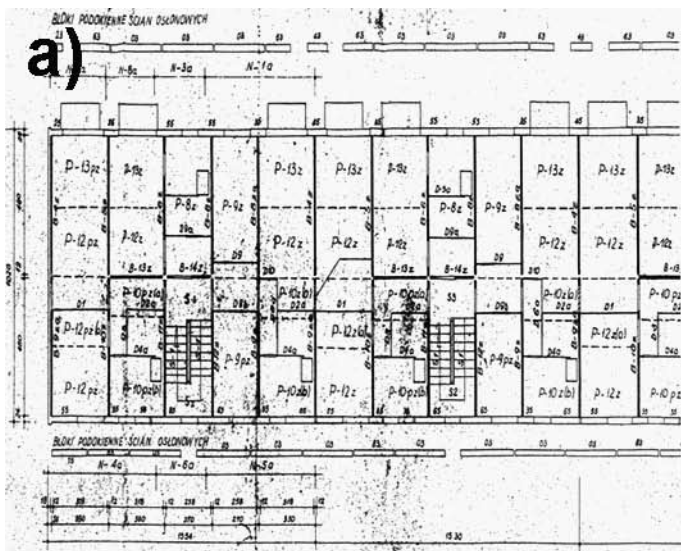
W drugiej połowie lat 50-tych po raz pierwszy zastosowano – na podstawie dokumentacji projektowej opracowanej przez Gdańskie Biuro Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt-Gdańsk – prefabrykowane stropy wielkowymiarowe, które miały zastąpić popularne w tamtym okresie stropy DMS. Dla przyśpieszenia ścieżki wdrożeniowej nadano stropom

1. Sołtysik M., *Na styku dwóch epok. Architektura gdyńskich kamienic okresu międzywojennego*, Gdynia: Wydawnictwo Alter Ego Sławomir Kitowski 2003; a także Kitowski S., *Gdynia-miasto z morza i marzeń*, Gdynia: Wydawnictwo Alter Ego Sławomir Kitowski 2005.

2. Niedostatkiewicz M., Niedostatkiewicz L., *Zapomniane konstrukcje młodej Gdyni, International Workshop „City of tomorrow and cultural heritage-Pomerania outlook”, Centre for Urban Construction and Rehabilitation CURE, Gdańsk, v.1, pp.17-26, 2005.*

1. Wielorodzinny budynek mieszkalny przy ulicy Abrahama 36-44, w którym zastosowano stropy „zmodyfikowany Leningrad”: a) widok w okresie realizacji, b) szczegół oparcia płyt stropowych, c) układ konstrukcyjny ścian z półszkieletem żelbetowym, prefabrykowanym z ram H z rygłem ażurowym

2. Wielorodzinny budynek mieszkalny typu Morek: a) rzut poziomy typowej kondygnacji wielorodzinnego budynku mieszkalnego systemu MBV-P (rozwiązanie według archiwalnej dokumentacji projektowej), b) widok budynku w stanie istniejącym

nazwę o podtekście politycznym – „zmodyfikowany Leningrad”. Stropy te zastosowano w prawie wszystkich budynkach w rejonie dzisiejszej ulicy Władysława IV. Pierwszy zakład prefabrykacji stropów „zmodyfikowany Leningrad” w Gdyni, a tym samym jeden z pierwszych zakładów prefabrykacji w Trójmieście – powstał w tym że miejscu, na odcinku pomiędzy ulicą Kwiatkowskiego i ulicą Obrońców Wybrzeża. Budynek przy ulicy Abrahama 36-44 był obiektem, gdzie po raz pierwszy zastosowano stropy „zmodyfikowany Leningrad”. Na szczególną uwagę zasługuje rozwiązanie oparcia płyt stropowych, które w podobny sposób zostało zastosowane dopiero w systemie wielopłytowym W70. Stropy „zmodyfikowany Leningrad” były powszechnie stosowane na terenie Gdyni do czasu obligatoryjnego obowiązku stosowania typowych płyt wielokanałowych, tzw. płyt żerańskich. Budynek przy ulicy Abrahama 36-44 był jednocześnie pierwszym, w którym oprócz płyt stropowych „zmodyfikowany Leningrad” zastosowano w układzie konstrukcyjnym podłużnym w ścianie wewnętrznej półszkielet żelbetowy, prefabrykowany z ram H z ryglem ażurowym, co umożliwiło bezkolizyjne przeprowadzenie instalacji rurowych i kanałów wentylacyjnych³. Ramy H produkowano w zakładzie prefabrykacji w formach drewnianych. Pomysł zastosowania prefabrykowanych ram H realizowano przede wszystkim w celu przyspieszenia tempa budowy i uproszczenia rozwiązań konstrukcyjnych budynków w obszarze klatki schodowej.

Budynek przy ulicy Abrahama 50-56 był pierwszym, w którym oprócz płyt „zmodyfikowany Leningrad” zastosowano rozwiązanie konstrukcyjne zewnętrznych ścian parteru w postaci żelbetowej ramy *Virandella*³. Zamiast sprowadzać do poziomu fundamentów żelbetowe słupy parteru i wykonywać rozczłonkowane w rzucie posadowienie w postaci ław i stóp fundamentowych, wykonano jednakowej sze-

rokości ławę fundamentową oraz pełnościenny mur piwnic z bloczków betonowych, na których posadowiono ramę *Virandella*. Masywna belka podwalinowa, oparta na ścianie piwnic i wyprowadzone z niej słupy i rygiel żelbetowy tworzyły jedną całość. Rozwiązanie to zastosowano w celu przyspieszenia tempa budowy i było powtarzane również na innych budowach Gdyni.

Technologia wieloblokowa

Jako rozwiązanie mające na celu realizację dużej ilości izb mieszkalnych w szybkim tempie oraz uwzględniające konieczność obniżenia kosztów inwestycji jako pierwszy na Wybrzeżu opracowany został w roku 1961 przez Gdańskie Biuro Projektów Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt-Gdańsk projekt budynku wieloblokowego⁴. Projekt ten wchodził w skład tzw. **Zestawu Gdańskiego** będącego początkiem rozwiązań konstrukcyjnych-materiałowych i technologicznych budynków mieszkalnych opracowywanych w ramach **Regionalnego Systemu Budownictwa Wieloblokowego**. Autorem części architektonicznej projektu był mgr inż. arch. Janusz Morek. Budynki mieszkalne, zwane popularnie „Morkami” były realizowane powszechnie na terenie Polski północnej od początku lat 60. do początku lat 80. XX wieku, głównie przez Zakład Budownictwa Mieszkaniowego (ZBM) przekształcony w okresie późniejszym w Gdynskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Mieszkaniowego (GPBM). Pierwsze eksperymentalne produkcje prefabrykatów ściennych wieloblokowych, a następnie wielopłytowych, jak również ich montaż realizowano w Gdyni na ulicy Gniewskiej i w Gdańsku na tzw. Małym Przymorzu. Pierwsze osiedle mieszkaniowe zrealizowane w oparciu o budynek typu „Morek” jest zlokalizowane w Gdyni na terenie dzielnicy Chylonia. W początkowym okresie realizacji, od roku 1961, budynki były projektowane w technologii wieloblokowej

3. Niedostatkiewicz M., *Analiza budynków mieszkalnych Regionalnego Systemu Budownictwa Wieloblokowego w aspekcie możliwości ich modernizacji. Konferencja Naukowa „Zarządzanie realizacją inwestycji budowlanych. Wyzwania i perspektywy”*, Gdańsk, Zeszyty Naukowe Politechniki Gdańskiej, 61, 203-210, 2007.

4. Gdańskie Biuro Projektów Budownictwa Ogólnego Miastoprojekt-Gdańsk, *Dokumentacja techniczna powtarzalnego budynku mieszkalnego MBY-V, MBP-V, MBP*, Gdańsk, 1961, 1963, 1968-materiały archiwalne w dyspozycji Autorów.

pod nazwą **MBY-V**. Ściany w poziomie piwnic były wykonywane jako betonowe, monolityczne o grubości 15 cm. W części nadziemnej ściany wewnętrzne nośne zaprojektowano z prefabrykatów żelbetowych, monolitycznych o grubości 12 cm. Wysokość prefabrykatów była równa wysokości kondygnacji, natomiast szerokość wynosiła 120 i 240 cm. Ściany zewnętrzne podłużne zaprojektowano z drobnowymiarowego betonu komórkowego o grubości 24 cm, natomiast ściany zewnętrzne poprzeczne, jak w przypadku wewnętrznych ścian nośnych z dodatkowym omurowaniem warstwą betonu komórkowego o grubości 18 cm.

W roku 1963 technologia realizacji budynku została zmieniona na wielopłytową pod nazwą **MBP-V**. Ściany w części zagłębionej w gruncie rozpoczęto realizować z prefabrykatów żelbetowych o grubości 15 cm. Ściany poprzeczne w części nadziemnej uległy zmianie w zakresie wymiarów: rozpoczęto produkcję prefabrykatów o rozpiętości 480 cm, równej szerokości traktu. Przeprojektowana została również ściana zewnętrzna podłużna. Zastosowano prefabrykaty średniowymiarowe w układzie pasmowym składające się z pasm: podokiennego, międzyokiennego oraz nadokiennego. Pasma podokienne i międzyokienne były wykonywane z autoklawizowanego betonu komórkowego o grubości 24 cm, bezpośrednio na paśmie podokiennym były ustawiane gazobetonowe filary międzyokienne. Powszechność stosowania i popularność budynków typu „Morek” spowodowała, że Zespół Autorski Miastoprojektu – Gdańsk otrzymał w roku 1964 Nagrodę Zespołową Ministra Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych za „realizację projektu serii typowych budynków mieszkalnych 5-cio kondygnacyjnych stanowiących wkład do regionalnej typizacji i unifikacji w Gdańsku”. Na szczególną uwagę zasługuje również fakt, że budynki typu „Morek” były w praktyce pierwszymi w skali kraju budynkami realizowanymi w technologii uprzemysłowionej. Dostępna literatura techniczna podaje, że system budownictwa wielkoblokowego wprowadzany został do powszechnego użytku w Polsce w Warszawie dopiero w roku 1967 pod nazwą **PBU**. Ponadto na uwagę zasługuje również fakt, że projekt konstrukcyjny budynku typu „Morek” powstał w roku 1961, w okresie kiedy nie było jeszcze norm dotyczących zasad projektowania budynków prefabrykowanych oraz zawierających elementy technologii tradycyjnej udoskonalonej. Dopiero w 1963 roku ukazała się jedna z pierwszych publikacji literaturowych dotycząca projektowania budynków mieszkalnych z elementów wielkowymiarowych, kolejna

w roku 1967⁵. Zasady obliczeń elementów prefabrykowanych, które znalazły zastosowanie w budynkach mieszkalnych przedstawione zostały w powszechnie dostępnej literaturze technicznej dopiero pod koniec lat 70-tych XX wieku. Aktualnie większość budynków typu „Morek” poddawana jest rewitalizacji, polegającej głównie na termorenowacji murów zewnętrznych oraz modernizacji systemu instalacji grzewczej oraz elektrycznej.

Miastoprojekt-Gdańsk na przełomie lat 50-tych i 60-tych wprowadził do budownictwa betony jamiste wykonywane z powojennego gruzu ceglanego. Pierwsze w Polsce monolityczne budynki z jamistego betonu sypanego zrealizowano w Gdańsku-Wrzeszczu przy ulicy Grunwaldzkiej (obok lokalu gastronomicznego „Cristal”). Bezpośrednio po zrealizowaniu tych budynków, w Gdyni przy ulicy 3 Maja 37 przystąpiono do realizacji zaprojektowanego budynku wielkoblokowego w układzie pasmowym z prefabrykatów z betonu jamistego, tynkowanych już w zakładzie prefabrykacji. Elementy te wykazywały jednak w praktyce liczne uszkodzenia krawędzi i naroży, z uwagi na niedoskonałości technologii prefabrykacji i brak odpowiednich środków transportowych. Doprowadziło to w ostateczności do konieczności stawiania rusztowań i naprawy uszkodzeń wyprawy elewacyjnej. Z uwagi na niedoskonałości rozwiązań technologicznych zaniechano realizacji budynków wielkoblokowych z betonów jamistych w układzie pasmowym z tynkiem elewacyjnym wykonywanym w zakładzie prefabrykacji. W przypadku Gdyni eksperyment ten zakończył się na zrealizowaniu jednego tylko budynku według tego rozwiązania projektowego.

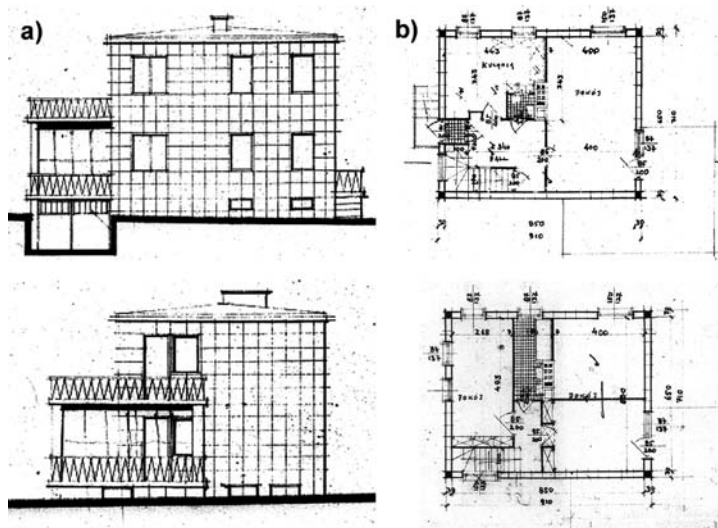
„Osiedle nylonowe” („Zegarkowo”) i inne nowoczesne realizacje

Przemiany polityczne zachodzące w kraju po roku 1956 były początkiem zmiany nastawienia władz do budownictwa jednorodzinne, co znalazło również swoje odbicie w budownictwie na terenie Gdyni. Pierwszym osiedlem domów jednorodzinnych, zrealizowanym w okresie powojennym w Gdyni-Orłowie było tzw. „Osiedle nylonowe”, znane też pod nazwą „Zegarkowo”. Osiedle powstało w ramach działalności spółdzielni mieszkaniowej, która zawiązała się przy przedsiębiorstwie Polskie Linie Oceaniczne. Nazwa osiedla pochodzi od okresu prywatnego impor-

5. Lewicki B., Karwowski A., Pawlikowski J., *Budynki mieszkalne ze ścianami monolitycznymi. Obliczanie, konstrukcja i technologia wykonania*, Warszawa: Arkady 1967.

3. Wielorodzinny budynek mieszkalny przy ulicy 3 Maja 37 wykonany z tynkowanych w zakładzie prefabrykacji prefabrykatów wielkoblokowych w układzie pasmowym: a) widok w okresie realizacji, b) stan istniejący

4. Budynek jednorodzinny Osiedla nylonowego: a) widok elewacji, b) rzut kondygnacji parteru i I piętra (rozwiązania według archiwalnej dokumentacji projektowej)

tu rajstop nylonowych i zegarków przez marynarzy. Z uwagi na brak ceramiki budowlanej ogłoszono ogólnopolski konkurs na projekt domu z materiału alternatywnego dla cegły ceramicznej. Konkurs wygrała Politechnika Warszawska. Zastosowanie niekonwencjonalnego stropu rusztowego opartego na 4 słupach po obwodzie i jednym słupie w środku rzutu było rozwiązaniem zupełnie prototypowym. Nowością było również wykonanie ścian zewnętrznych z kafli betonowych z wykończeniem fakturą z gysu płukanego, boniowanych tylko spoiną cementową. Zastosowane rozwiązanie projektowe spełniło pokładane oczekiwania, zapewniając, w okresie realizacji budynków

„Osiedla nylonowego” wysoki standard mieszkalnictwa. Aktualnie budynki osiedla poddawane są modernizacji, polegającej głównie na termorenowacji murów zewnętrznych.

Innymi przykładami nowoczesnych rozwiązań inżynierskich, których celem było zwiększenie tempa realizacji prac budowlanych na terenie powojennej Gdyni są: realizacja ram portalowych w części budynków wzdłuż ulicy Abrahama usytuowanych nad gazociągami wysokociśnieniowymi, budowa prototypowego garażu podziemnego (budynek przy ulicy Obrońców Wyrbeża 1-3), jak również eksperymentalne docieplenie murów zewnętrznych (budynki przy ulicy Warszawskiej 15, 21 oraz 25). Dodatkowo na uwagę zasługuje analiza problemu akustyki miejskiej (na przykładzie ekranu akustycznego wykonanego w okresie powojennym wzdłuż trasy kolejowej, na przedłużeniu ulicy Dworcowej).

Podsumowanie

Imponujące tempo realizacji obiektów budownictwa w latach 50-tych i 60-tych XX wieku było kontynuatorem tradycyjnego *gdyńskiego tempa budowania* okresu przedwojennego. Na szczególną uwagę i podziw zasługuje stosowanie prawie na każdej budowie w Gdyni, w szczególności na terenie dzielnicy obejmującej tzw. *poła*, dużej ilości prototypowych rozwiązań konstrukcyjno-materiałowych, wdrażanych przede wszystkim z myślą o uproszczeniu technologii i przyśpieszeniu tempa realizacji obiektów budowlanych. W większości przypadków te pionierskie rozwiązania nie zostały nigdzie udokumentowane.